

Invers kasusattraktion i dansk, norsk og svensk

OLIVER RIX JOHANNSSEN

ABSTRACT

Denne artikel sammenligner distributionen af kasusformer i 3p.pl. (*de – dem*) i konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} i dansk, norsk (bokmål) og svensk. To nye undersøgelser af pronominalkasus i subjekt og som styrelse for præpositionen *til/till* i norsk og svensk samt udvalgte resultater fra tre tidligere undersøgelser af konstruktionen i dansk udgør grundlaget for sammenligningen. Reglerne for valg af kasus som de er fremlagt i standardgrammatikkerne, diskuteres, og jeg vurderer at de heri fremsatte forklaringer på brugen af nominativ for oblik er utilstrækkelige. Den såkaldte artikelanalyse afvises, og i stedet argumenteres der for at nominativ for oblik i *styrelser* bedst forklares som tilfælde af invers kasusattraktion. I *subjekter* er der i norsk og svensk dog ikke grund til at antage andet end hovedreglen, og i dansk forklares oblik for nominativ bedre af andre regler end af invers kasusattraktion.

EMNEORD: kasus; attraktion; relativsætning; skrift; skandinavisk

1 INDLEDNING

Relativsætninger er en særlig type ledsætninger der typisk fungerer som adled, fx *der står derovre* i *ham der står derovre*. Relativsætninger indledes af hvad jeg her kalder en 'relativindleder', en praktisk term for det initiale element i relativsætninger, hhv. relativpronomenene *hvad*, *hvem*, *hvis*, *hvilken/hvilket/hvilke*, det relative pronominaladverbium *hvor*, subjektvikaren *der*, konjunktionen *som* og Ø (når *som* er udeladt).

Kasusattraktion (*case attraction*) er en type kasuskonflikt der opstår når et relativpronomen tager korrelatets kasus frem for den kasus som ellers ventes af relativpronomenet, på latin fx *notante*_{ABL} *iudice*_{ABL} *quo*_{ABL} *nosti* ('... bemærkende dommeren, som du kender', eksempel fra Bianchi 1999: 94), dvs. ablativ *quo* (fra korrelatet *notante iudice* i ablativ) for akkusativ *quem* (der forventes som følge af relativpronomenets funktion som objekt for verbet *nosti*).

Invers kasusattraktion (*inverse case attraction*) er det omvendte af re-

gulær kasusattraktion: Korrelatet til et relativpronomen tager relativpronomenets kasus frem for den kasus som ellers ventes af korrelatet, på latin fx *Urbem_{AKK} quam_{AKK} statuo vestra est* ('byen, som jeg rejser, er din', eksempel fra Bianchi 1999: 93), dvs. akkusativ *urbem* (fra relativpronomenet *quam* i akkusativ) for nominativ *urbs* (der forventes som følge af dets funktion som subjekt for verbet *est*).

(Invers) kasusattraktion er begreber der traditionelt anvendes ifm. sprog såsom latin (jf. eksemplerne ovenfor), oldgræsk (Grimm 2007) og ældre germanske sprog såsom oldengelsk og oldhøjtysk (Bianchi 1999: 93 ff.). I nyere tid er invers kasusattraktion imidlertid også anvendt ifm. moderne germanske sprog, bl.a. islandsk (Wood et al. 2017) og tysk (Czypionka et al. 2018). Både islandsk og tysk er udprægede kasusprog, så det er ikke så overraskende at invers kasusattraktion findes her. Jeg vil imidlertid argumentere for at invers kasusattraktion også findes i de såkaldt kasusfattige sprog (Sigurðsson 2006) dansk, norsk og svensk.

I dansk, norsk og svensk bøjes kun de personlige pronomener¹ i kasus mens relativindledere ikke bøjes i kasus. Det er derfor mindre oplagt at personlige pronomener kan tage relativindlederes kasus eftersom sådanne kasus ikke markeres morfologisk. Ikke desto mindre finder man fx flg. i dansk: *Dem der gør sig umage, belønnes derfor* (oblik *dem* for nominativ *de*) og *De der er flygtninge, skal vi selvfølgelig hjælpe* (nominativ *de* for oblik *dem*), i norsk: *Dem vi møter, er eldre mennesker* (oblik *dem* for nominativ *de*) og *Det er liten belønning å hente for de som når målene* (nominativ *de* for oblik *dem*) og i svensk: *Dem vi arresterar, är snabbt ute på gatorna igen* (oblik *dem* for nominativ *de*) og *Pengar ska ges till de som lyckas bäst* (nominativ *de* for oblik *dem*).

I det følgende afsnit 2 udlægger jeg fænomenet (invers) kasusattraktion og viser hvordan det kan – og ikke kan – være relevant i dansk, norsk og svensk, illustreret med danske eksempler. I afsnit 3 opridser jeg med afsæt i de danske, norske og svenske standardgrammatikker reglerne for kasusdistribution i hvert af de tre sprog med fokus på de tilfælde hvor der muligvis kan være tale om attraktion. I afsnit 4 beskriver jeg undersøgelsens empiri og metode. I afsnit 5 præsenterer jeg

1 Det indefinitte pronomen *man* bøjes også suppletivt i kasus med formen *en*, men afviger på mange måder fra de personlige pronomener (se fx Jørgensen 2021: 185 ff.) og behandles derfor ikke yderligere heri.

udvalgte resultater fra tre tidligere undersøgelser af pronominalkasus i dansk. I afsnit 6 præsenterer jeg nærværende undersøgelses resultater: Resultaterne for norsk i afsnit 6.1 og resultaterne for svensk i afsnit 6.2. I afsnit 7 sammenligner jeg forholdene i dansk, norsk og svensk. I afsnit 8 diskuterer jeg hvorvidt reglerne for kasusdistribution som de er udlagt i grammatikkerne, tilfredsstillende indfanger den faktiske brug, eller om der brug for andre og/eller yderligere regler. I afsnit 9 konkluderer jeg at invers kasusattraktion bør antages som forklaring på nominativ for oblik i styrelser pga. den næsten totale forklaringskraft, og at den såkaldte artikelanalyse bør forkastes af teoretiske grunde. Invers kasusattraktion i subjekt diskuteres også, men forkastes idet andre regler som fx anafori-reglen bedre forklarer oblik for nominativ i subjekt.

2 KASUSATTRAKTION, REGULÆR OG INVERS

Som beskrevet indledningsvis i afsnit 1 er kasusattraktion en type kasuskonflikt der involverer et relativpronomen og dets korrelat: Relativpronomenet tager korrelatets kasus frem for den kasus som ellers ventes af relativpronomenet (Wood et al. 2017, Czypionka et al. 2018). Det omvendte, invers kasusattraktion, gør sig gældende når korrelatet til et relativpronomen taget relativpronomenets kasus frem for den kasus som ellers ventes af korrelatet (Wood et al. 2017, Czypionka et al. 2018). I dansk, norsk og svensk bøjes relativindledere ikke i kasus, og relativsætninger indledt af relativpronomen er tilmed relativt sjældne i dansk – oftere anvendes konjunktionen *som*, der evt. kan udelades, eller subjektsvikaren *der* (Hansen & Heltoft 2019: 1515 ff., herefter: GDS)². Konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} har dog et såkaldt fællesled: Den indholdsstørrelse som relativsætningen har til fælles med sin oversætning. Fællesleddet udtrykkes imidlertid kun i oversætningen (GDS: 1481). Alligevel opstår der kasuskonflikter i dansk, norsk og svensk, der kan tolkes som tilfælde af invers kasusattraktion:

- (1) *Dem vi kalder de unge, kan fordi de vil.*

2 I norsk anvendes *som* (eller ingenting) og undertiden *der* efter dansk mønster (Faarlund et al. 1997: 1054 ff.). I svensk anvendes *som* (eller ingenting) (Teleman et al. 1999: 487).

I (1) udgør *Dem vi kalder de unge* subjektet for verbalet *kan* i oversætningen. I relativsætningen *vi kalder de unge* er fællesleddet ikke udtrykt, men alligevel står det personlige pronomener i oblik; den kasus som ventes af fællesleddets funktion som direkte objekt for *kalder* i relativsætningen. Her opstår der altså en kasuskonflikt som følge af at fællesleddet tjener forskellige funktioner i oversætning og relativsætning, hhv. subjekt og direkte objekt, og at funktionen som hhv. subjekt og direkte objekt udløser hhv. nominativ og oblik i dansk. If. den traditionelle hovedregel for kasusdistribution i dansk ville man vente nominativ her (men if. andre regler som fx anaforireglen kan man også vente oblik form, jf. afsnit 3.1).

I tilfælde som (2) nedenfor kan der også være tale om invers kasusattraktion; her er det blot nominativ for oblik i stedet for oblik for nominativ som i (1):

(2) *De der er flygtninge, skal vi selvfølgelig hjælpe.*

Fællesleddet er i oversætningen direkte objekt for *hjælp*; her ville man if. den traditionelle hovedregel vente oblik form, men fællesleddets funktion som subjekt for *er* i relativsætningen motiverer nominativ form.

I andre tilfælde kan der ikke være tale om invers kasusattraktion:

(3) *De der gør sig umage, belønnes derfor.*

(4) *Dem der gør sig umage, belønner hun.*

I (3) har fællesleddet funktion som subjekt i både oversætning og relativsætning – her er der altså ingen kasuskonflikt. I (4) har fællesleddet funktion som direkte objekt i oversætningen og subjekt i relativsætningen – her er der altså en mulig kasuskonflikt, men korrelatet tager ikke den kasus som ventes af fællesleddets funktion i relativsætningen, dvs. nominativ, hvorfor der ikke kan være tale om invers kasusattraktion.

Endelig kan der i både dansk, norsk og svensk kun være tale om invers og ikke regulær kasusattraktion eftersom relativindledere ikke bøjes i kasus; kun korrelatet kan bøjes i kasus – såfremt det er et personligt pronomener.

3 REGLER FOR KASUSDISTRIBUTION

3.1 Dansk

Dansk har to kasus: nominativ og oblik kasus. Kun de personlige pronomener bøjes i kasus (se dog note 1). Deres kasusformer fremgår af tabel 1 nedenfor, og som det fremgår heraf, bøjes syv af de otte personlige pronomener i kasus; *den/det* bøjes ikke i kasus, men i genus.

TABEL 1. DE DANSKE PERSONLIGE PRONOMENER

	1p.sg.	2p.sg.	3p.sg.m.	3p.sg.f.	3p.sg.fk.	3p.sg.itk.	1p.pl.	2p.pl.	3p.pl.
nominativ	<i>jeg</i>	<i>du</i>	<i>han</i>	<i>hun</i>	<i>den</i>	<i>det</i>	<i>vi</i>	<i>I</i>	<i>de</i>
oblik	<i>mig</i>	<i>dig</i>	<i>ham</i>	<i>hende</i>	<i>den</i>	<i>det</i>	<i>os</i>	<i>jer</i>	<i>dem</i>

Forholdet mellem nominativ og oblik kasus beskrives i *Grammatik over det Danske Sprog* som følger:

Valget mellem nominativ og oblik kasus er i moderne dansk grundlæggende et ægte kasusvalg, idet kasus markerer pronomens ledfunktion som i de typiske kasussprog. Hovedreglen er at subjektet står i nominativ, alle nominaler der ikke er subjekt, står i oblik form. (GDS: 438)

Af ovenstående citat fremgår også den traditionelle hovedregel for kasusdistribution i dansk: Nominativ anvendes i subjekt, oblik i alle andre tilfælde. GDS observerer imidlertid at nogle subjekter står i oblik form, og derfor gives også 'anaforireglen':

Subjektet står altid i nominativ når pronomenet henviser anaforisk eller kataforisk til konteksten, dvs. når pronomenets referent er identificeret andetsteds. Derimod står subjektspronomen i oblik form når deres referent gøres identificerbar ved direkte henvisning til situationen eller udelukkende gennem bestemmende adled der er knyttet til pronomenet selv. (GDS: 438 f.)

Anaforireglen begrænser ift. hovedreglen altså nominativ til kun at gælde i subjekter hvor pronomenet har anaforisk eller kataforisk reference. Oblik form anvendes derimod når pronomenet har deiktisk funktion

eller kun er identificerbart via bestemmende adled. Sådanne adled tæller bl.a. bestemmende relativsætninger, fx *Dem der står derovre, ser skumle ud*, og adverbialer, fx *Ham derovre ser skummel ud* (GDS: 439 f.).

Det bemærkes dog at disse regler tilsammen ”ikke [beskriver] en fast usus i moderne dansk, men nogle grammatiske regler som ligger bag sprogbrugen mht. pronominal kasus. Herudover gør forskellige tendenser sig gældende (...)” (GDS: 442). Der findes nemlig også nominativ hvor man if. hovedreglen ville vente oblik form. Det omfatter bl.a. pronomener med bestemmende adled uden for subjekt, fx *Tak til de der gør en indsats for vores sikkerhed*. Som forklaring herpå giver GDS (443) ’artikelanalysen’:

Det forholder sig (...) sådan at *de* i sådanne forbindelser optræder som ubøjelig artikel, ligesom artikel foran adled (...) Pronomenet *de* kan altså optræde som pronominal og bøjes da. Det kan udmærket tage et efterstillet adled:

jeg foretrækker dem der siger deres mening

Men det kan også være ubøjelig bestemmer i et nominalled:

jeg foretrækker de der siger deres mening

Foruden hovedreglen giver GDS altså anaforireglen og artikelanalysen, der kan forklare hhv. oblik for nominativ og nominativ for oblik. Der er ikke noget i GDS’ fremstilling af kasusdistributionen i dansk der kan tolkes som attraktion. Artikelanalysen diskuterer jeg i afsnit 8.

3.2 Norsk (bokmål)

Norsk har som dansk to kasus: nominativ og oblik³. Som i dansk bøjes kun de personlige pronomener i kasus. En oversigt fremgår af tabel 2 nedenfor:

TABEL 2. DE NORSKE PERSONLIGE PRONOMENER

	1p.sg.	2p.sg.	3p.sg.m.	3p.sg.f.	3p.sg.fk.	3p.sg.itk.	1p.pl.	2p.pl.	3p.pl.
nominativ	<i>jeg</i>	<i>du</i>	<i>han</i>	<i>hun</i>	<i>den</i>	<i>det</i>	<i>vi</i>	<i>dere</i>	<i>de</i>
oblik	<i>meg</i>	<i>deg</i>	<i>han/ham</i>	<i>henne</i>	<i>den</i>	<i>det</i>	<i>oss</i>	<i>dere</i>	<i>dem</i>

3 Kaldes i *Norsk Referansegrammatikk* ’akkusativ’, men af sproghistoriske grunde og for nemheds skyld anvender jeg betegnelsen ’oblik kasus’ eller blot ’oblik’.

Som i dansk bøjes *den/det* ikke i kasus, men i genus. Desuden er der synkretisme i 2p.pl. og til dels i 3p.sg.m. Jeg har endvidere valgt kun at behandle bokmål og ikke nynorsk af hensyn til sammenligneligheden og fordi de norske dialekter har flere indbyrdes forskellige synkretismer, bl.a. i 3p.pl. (Faarlund et al. 1997: 320, herefter: NRG).

Hovedreglen for brugen af kasusformerne i norsk er omtrent den samme som i dansk:

Hovedreglen for bruken av de to kasusformene i moderne norsk er at nominativ blir brukt når pronomenet er subjekt, og akkusativ blir brukt når pronomenet står som utfylling til verb, preposisjon eller adjektiv. (NRG: 318)

I konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} er der som i dansk også en del variation, navnlig i tredje person pluralis:

... i talemål basert på bokmål og i skrevet bokmål forekommer formen *dem* brukt som subjekt. Særlig gjelder dette når den syntaktiske konstruksjonen er slik at subjektsfunksjonen ikke er helt klar:

Dem vi møter, er eldre mennesker

(NRG: 320)

Det forstås at syntaktiske konstruktioner hvor subjektsfunktionen er uklar, omfatter {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} med udeladt *som* hvor fællesleddet har forskellig funktion i oversætningen og relativsætningen; i eksemplet ovenfor er fællesleddet subjekt i oversætningen men direkte objekt i relativsætningen. Her kan der være tale om attraktion.

Omvendt findes også *de* for *dem* når pronomenet står i forfæltet eller har en præpositionsforbindelse eller relativsætning som adled. Ifm. sidstnævnte type bemærkes flg.:

Når adleddet er en relativsætning med relativiseret subjekt, er nominativformen svært vanlig:

Det er liten belønning å hente for de som når målene

(NRG: 321)

Nominativ *de* for *dem* er altså if. NRG meget almindelig når fællesleddet har funktion som subjekt i relativsætningen – og det er jo netop betingelsen for at der kan være tale om invers kasusattraktion. NRG giver dog en anden forklaring, der til forveksling minder om artikelanalysen i GDS:

Bruken av *de* i objektsfunksjon (eller etter preposisjon) kan i en del tilfeller forklares ved at det blir oppfattet som determinativ, og ikke som pronomen. (Determinativer har som kjent ikke kasusbøyning). Et uttrykk som *de i nemnda som ...* kan tolkes som en substantivfrase med utelatt kjerne: *de medlemmene i nemnda som ...*, og da er *de* determinativ, ikke pronomen. Det er også semantisk forskjell på pronomen + relativsetning og determinativ + relativsetning. Pronomenet har spesifikk referanse; det er en bestemt person eller ting man refererer til [...]. Determinativ foran relativsetning har som regel ikke-spesifikk referanse; det gjelder hvem eller hva som helst som kan beskrives med innholdet af relativsetningen [...] (NRG: 321 f.)

Til forskel fra i GDS gives der en semantisk forskel på {ARTIKEL + RELATIVSÆTNING} og {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}, nemlig hhv. non-spezifisk og specifik reference. Denne forklaring diskuterer jeg også i afsnit 8.

3.3 Svensk

Svensk har som dansk og norsk to kasus, nominativ og oblik (Teleman et al. 1997: 296, herefter: SAG)⁴, og kun de personlige pronomener bøjes i kasus. En oversigt fremgår af tabel 3 nedenfor:

TABEL 3. DE SVENSKE PERSONLIGE PRONOMENER

	1p.sg.	2p.sg.	3p.sg.m.	3p.sg.f.	3p.sg.fk.	3p.sg.itk.	1p.pl.	2p.pl.	3p.pl.
nominativ	<i>jag</i>	<i>du</i>	<i>han</i>	<i>hon</i>	<i>den</i>	<i>det</i>	<i>vi</i>	<i>ni</i>	<i>de/dom</i>
oblik	<i>mig</i>	<i>dig</i>	<i>honom</i>	<i>henne</i>	<i>den</i>	<i>det</i>	<i>oss</i>	<i>er</i>	<i>dem/ldom</i>

⁴ Som NRG anvendes i SAG betegnelsen 'akusativ', men jeg anvender af grundene anført i note 3 betegnelserne 'oblik kasus' og 'oblik'.

Som i dansk og norsk bøjes *den/det* ikke i kasus men i genus. I moderne svensk tale- og skriftsprog anvendes foruden *de/dem* også *dom*, der ikke bøjes i kasus.

Hovedreglen for kasusdistribution i svensk adskiller sig en del fra dansk og norsk:

Nominativ anvendes når pronomenet är huvudord i subjekt, subjektspredikativ, apposition i subjektet, vokativfras, finalt annex som dubblerar subjektet samt i vissa fall som led i huvudsatsekivalent (...) I funktion som objekt eller rektion används akkusativformen. (SAG: 296)

M.a.o. anvendes oblik form i objekter og styrelser mens nominativ anvendes i alle andre tilfælde. Der er som i dansk og norsk dog en del afvigende tilfælde, fx tager udkløvede pronomener kasus efter fællesleddets funktion i relativsætningen, fx *Det var mig som han ville prata med* og *Det var jag som ville prata med honom* (SAG: 297), hvad der unægtelig ligner invers kasusattraktion. Desuden forekommer der en del vaklen i brugen, bl.a. i pseudoklønninger (fx *De första som Anna fick syn på var oss/vi*), efter *utom* og *förutom* (fx *Ingen ville skriva under (för)utom mig/jeg*), i sammenligningsled (fx *Jag känner inte honom lika bra som du/dig*), i sætningsemner (fx *Stackars jag/mig*) og i ekstraposition til højre (SAG: 297 f.). Sidstnævnte er interessant her da der beskrives noget der kan tolkes som invers kasusattraktion. Der gives i SAG i modsætning til i GDS og NRG ingen forklaring på hvad denne alternation skyldes:

När et personligt pronomen konstrueras med relativ bisats och används som final dislokation, väljs ofta det kasus för pronomenet i dislokationen som skulle tilkomma det outtryckta koreferentiella ledet i relativsatsen:

Det var värst för mig, {*jag* som var känd redan förut hos polisen/*mig* som polisen redan kände}.

(SAG: 298)

I en note anføres det også at nogle anvender nominativ *de* for oblik *dem* når pronomenet har en relativsætning som adled:

I ledigt skriftspråk använder vissa språkbrukare ofta *de* som rektion eller objekt när ordet är korrelerat till en relativ bisats:

Han gör affärer med *de* som kommer till honom. (SAG: 299)

Tillige findes der ”ofta” (SAG: 299) nominativ för oblik i tredje person pluralis när pronomenet har en præpositionsforbindelse som adled, og her gives noget der minder om artikelanalysen i GDS og NRG:

I konstruktioner av typen *de i Växjö* (...) saknar pronomenet ofta kasusböjning, **möjligen i anslutning till bestämda artikeln** eller för att ange intensionell anafor. (SAG: 299, min fremhävning)

Så selvom hovedreglen for kasusdistribution i svensk adskiller sig en del fra den danske og den norske, er der en del ligheder mht. hvor man finder en vaklen i brugen, særligt nominativ for oblik i konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}.

4 EMPIRI OG METODE

Denne artikel består dels af udvalgte resultater fra tre tidligere undersøgelser af dansk, dels af to nye undersøgelser af norsk og svensk, hvor jeg undersøger én konstruktion i to syntaktiske kontekster: {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} i subjekt og som styrelse for præpositionen *til* i norsk og *till* i svensk. Desuden begrænser jeg undersøgelsen til tredje person pluralis, altså *de/dem*.

De danske undersøgelser tæller to artikler der undersøger kasusdistributionen i avistekster og transskriptioner af sociolingvistiske interviews i subjekter (Petersen et al. 2020) og styrelser for præpositioner (Schack et al. 2019), og en artikel der undersøger distributionen i opslag og kommentarer fra Facebook i subjekter, objekter, prædikativer og styrelser for præpositioner (Johannsen 2024). For yderligere oplysninger om empiri og metode i disse henviser jeg til de førnævnte artikler.

Den norske pilotundersøgelse er baseret på data fra *Norwegian Newspaper Corpus Bokmål* (Andersen & Hofland 2012), der består af avistekster fra perioden 1998–2020 og rummer ca. 2,1 mia. ord. Korpusset repræsenterer således hvad man kan forvente er relativt konservativt skriftsprog. Som søgestreng anvendte jeg {*De/Dem + som*} for subjekter

og {*til + del/dem + som*} for styrelser for præpositionen *til*. Den første søgestreng er versalfølsom, og pronomenet er derfor skrevet med stort begyndelsesbogstav for at begrænse resultaterne til sætningsinitiale pronomener mhp. at filtrere så mange irrelevante resultater som muligt fra. Den første søgestreng gav 99.458 resultater og den anden 43.107 resultater. Af hver af disse grupper har jeg analyseret 1.000 tilfældigt⁵ udvalgte resultater mhp. at bestemme fællesleddets syntaktiske funktion i hhv. over- og undersætning, og det er disse 1.000 resultater der danner grundlag for resultaterne i afsnit 6.

Den svenske pilotundersøgelse er baseret på data fra *Språkbanken Texts* nyhedskorpus, der består af nyhedstekster fra www.svt.se⁶. Korpuset dækker perioden 2004–2023, rummer ca. 240 mio. tokens (dvs. ord, smileyer mv.) og kan som det norske korpus forventes at repræsentere relativt konservativt skriftsprog. Som søgestrengene anvendte jeg {*De/Dem + som*} for subjekter og {*till + del/dem + som*} for styrelser for præpositionen *till*. Som i den norske pilotundersøgelse var den første søgestreng versalfølsom. Søgestrengene gav hhv. 12.443 og 4.641 resultater, hvoraf jeg som i den norske undersøgelse har analyseret 1.000 tilfældigt (se note 5) udvalgte resultater. Som beskrevet i afsnit 3.3 kan pronomenet *dom* også anvendes i tredje person pluralis (uden kasusdistinktion), og til sammenligning gav den første søgestreng 129 resultater og den anden 134 resultater. Disse resultater indgår ikke i undersøgelsen i øvrigt.

5 TIDLIGERE UNDERSØGELSER AF DISTRIBUTIONEN I DANSK

5.1 Avistekster

Schack, Jensen og Petersen har i en række undersøgelser (Schack et al. 2019, Petersen et al. 2020, Jensen et al. 2023) undersøgt distributionen af nominativ og oblik form i konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}. De har undersøgt distributionen i både skrift og tale, men her gengives kun udvalgte skriftsprogsresultater. Resultaterne for distributionen i subjekt fremgår af tabel 4 nedenfor:

5 For hvert resultat har jeg i Excel genereret et tilfældigt tal mellem 1 og 100.000 med SLUMPMELEMMEN-formlen. Resultaterne sorterede jeg derefter fra lavest til højest. De udvalgte resultater er de 1000 resultater med den laveste værdi.

6 <https://spraakbanken.gu.se/resurser/svt>

TABEL 4. DISTRIBUTIONEN AF KASUS I SUBJEKT I DANSKE AVISTEKSTER (PETERSEN ET AL. 2020: 114)

	nominativ <i>de</i>	oblik <i>dem</i>
	Ledfunktion i oversætning	
Subjekt	578 (69 %)	261 (31 %)
	Ledfunktion i relativsætning	
Subjekt	571 (98,8 %)	212 (81,2 %)
Ikke-subjekt	7 (1,2 %)	49 (18,8 %)
I alt	839	

Af tabel 4 fremgår det at hovedreglen (jf. afsnit 3.1) overholdes i de fleste tilfælde; der anvendes nominativ i 578 ud af 839 tilfælde (69 %, jf. tabel 4). I 571 af disse 578 tilfælde har fællesleddet tillige funktion som subjekt i relativsætningen. Her kan der ikke være tale om invers kasusattraktion da der ingen kasuskonflikt er; fællesleddet tjener samme funktion i både oversætning og relativsætning. I 7 tilfælde (1,2 %, jf. tabel 4) har fællesleddet ikke funktion som subjekt i relativsætningen.

I 261 tilfælde (31 %, jf. tabel 4) anvendes oblik i subjekt. Heraf er de 49 (18,8 %, jf. tabel 4) mulige tilfælde af attraktion eftersom fællesleddet ikke har funktion som subjekt i relativsætningen. I subjektsfunktion kan attraktion altså kun forklare en mindre del af afvigelserne fra hovedreglen.

I en tidligere undersøgelse (Schack et al. 2019) er samme konstruktion undersøgt i funktion som styrelse for en præposition, og her er resultaterne anderledes end i subjekt. Resultaterne der fremgår af tabel 5 nedenfor, er imidlertid hentet fra Petersen et al. (2020), hvor fordelingen af fællesleddets funktion i relativsætningen er angivet, i modsætning til Schack et al. (2019) hvor kun funktionen i oversætningen er angivet:

TABEL 5. DISTRIBUTIONEN AF KASUS I STYRELSER I DANSKE AVISTEKSTER (PETERSEN ET AL. 2020: 118)

	Nominativ <i>de</i>	Oblik <i>dem</i>
	Ledfunktion i oversætning	
Styrelse	136 (3,5 %)	3780 (96,5 %)
	Ledfunktion i relativsætning	
Subjekt	135 (99,2 %)	3373 (88,4 %)
Ikke-subjekt	1 (0,8 %)	407 (11,6 %)
I alt	3916	

Af tabel 5 ses det at hovedreglen overholdes i langt de fleste tilfælde: I 3780 ud af 3916 tilfælde (96,5 %, jf. tabel 5) anvendes oblik form. I 136 tilfælde (3,5 %, jf. tabel 5) anvendes nominativ, og i nærmest alle tilfælde (99,2 %, jf. tabel 5) har fællesleddet funktion som subjekt i relativsætningen. Nominativ for oblik er altså ikke særligt udbredt (Schack et al. 2019: 447), men resultaterne peger på ”at alternationen *de* : *dem* faktisk kan forklares som en kasualternation, idet formen *de* kun eller næsten kun indtræder i tilfælde hvor fællesleddet er subjekt i relativsætningen” (Petersen et al. 2020: 118). Denne kasualternation forklarer jeg som invers kasusattraktion idet fællesleddet i relativsætningen netop har funktion som subjekt, og motiverer nominativ form. Den ene forekomst af nominativ for oblik hvor fællesleddet ikke har funktion som subjekt i relativsætningen, er desuden usikker: ”Der er muligvis tale om en slåfejl (*de* for *det*), hvilket vil diskvalificere det som eksempel (...) I givet fald er samtlige forekomster i data (jf. tabel 4) sætninger hvor fællesleddet i form af et pronomen er subjekt i relativsætningen” (Petersen et al. 2020: 118, note 10).

5.2 Facebooktekster

En nyere undersøgelse (Johannsen 2024) af samme konstruktion viser andre resultater end dem der fremgår af tabel 4 og tabel 5. Det skyldes at datagrundlaget er forskelligt: Schack et al. (2019) og Petersen et al. (2020) undersøger avissprog (og transskriptioner af sociolingvistiske interviews), hvor Johannsen (2024) undersøger opslag og kommentarer fra Facebook. Dermed repræsenterer data to forskellige registre, hvad der har vist sig at have en betydning for distributionen af kasus (Johannsen 2024). Af tabel 6 nedenfor fremgår resultaterne for undersøgelsen af {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} i subjekt i danske facebooktekster:

TABEL 6. DISTRIBUTIONEN AF KASUS I SUBJEKT I DANSKE FACEBOOKTEKSTER (JOHANNSEN 2024)

	Nominativ <i>de</i>	Oblik <i>dem</i>
	Ledfunktion i oversætning	
Subjekt	1580 (28,1 %)	4039 (71,9 %)
	Ledfunktion i relativsætning	
Subjekt	1555 (98,4 %)	3806 (94,2 %)
Ikke-subjekt	25 (1,6 %)	233 (5,8 %)
I alt	5619	

Som det ses af tabel 6, er oblik for nominativ udbredt i subjekt (4039 af 5610 tilfælde eller 71,9 %), også mere end i avistekster (Petersen et al. 2020: 114, jf. afsnit 5.1). Det er imidlertid, som i avisteksterne, kun en mindre del af tilfældene der kan forklares med attraktion: 233 af 4039 tilfælde (5,8 %, jf. tabel 6). I funktion som subjekt kan der ikke være tale om attraktion, da der ikke foreligger nogen kasskonflikt – her er hovedreglen tilstrækkelig til at forklare distributionen.

Mere interessante er resultaterne for {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} i funktion som styrelse for præposition. De fremgår af tabel 7 nedenfor:

TABEL 7. DISTRIBUTIONEN AF KASUS I STYRELSER I DANSKE FACEBOOKTEKSTER (JOHANNSEN 2024)

	Nominativ <i>de</i>	Oblik <i>dem</i>
	Ledfunktion i oversætning	
Styrelse	77 (43 %)	102 (57 %)
	Ledfunktion i relativsætning	
Subjekt	77 (100 %)	84 (82,4 %)
Ikke-subjekt	0	18 (17,6 %)
I alt	179	

Af tabel 7 fremgår det at der her er flere afvigelser fra hovedreglen end i avistekster (Schack et al. 2019: 446, jf. afsnit 5.1): 77 tilfælde af nominativ ud af 179 tilfælde i alt (43 %, jf. tabel 7). Forholdene her ligner dog forholdene i avisteksterne i den henseende at alle tilfælde af nominativ for oblik er mulige tilfælde af attraktion; i avisteksterne er det til sammenligning 99,2 % (jf. tabel 5).

6 RESULTATER

6.1 Norsk

6.1.1 Subjekt

Resultaterne for {*de/dem* + RELATIVSÆTNING} i subjekt fremgår af tabel 8 nedenfor:

TABEL 8. DISTRIBUTIONEN AF KASUS I SUBJEKT I NORSKE AVISTEKSTER

	Nominativ <i>de</i>	Oblik <i>dem</i>
	Ledfunktion i oversætning	
Subjekt	896 (99,8 %)	2 (0,2 %)
	Ledfunktion i relativsætning	
Subjekt	895 (99,9 %)	2 (100 %)
Ikke-subjekt	1 (0,1 %)	0
I alt	898	

Af de 1.000 tilfældige forekomster er de 898 taget med her; de fleste fraserterede resultater tæller en del tilfælde af {*de/dem* + RELATIVSÆTNING} med anden funktion end subjekt, sætningsemner og nogle enkelte usikre eller uafklarede tilfælde.

896 af 898 (99,8 %, jf. tabel 8) forekomster i subjekt er nominativ i overensstemmelse med hovedreglen (jf. afsnit 3.2). I 895 af de 896 tilfælde er fællesleddet tillige subjekt i relativsætningen, men da der ikke er tale om en kasuskonflikt (eftersom de er i overensstemmelse med hovedreglen), kan der ikke være tale om invers kasusattraktion her. Nogle eksempler på typen anføres her:

- (5) *De som har noe å skjule, kommer til å holde på det til graven.*
- (6) *De som føder i august har derimot lavest risiko.*
- (7) *De som ville vaske selv, fikk penger.*

I ét tilfælde af nominativ i subjekt har fællesleddet ikke funktion som subjekt i relativsætningen:

- (8) *De som du kaller foreldrene dine, er ikke de EKTE foreldrene dine*

I 2 ud af 898 tilfælde anvendes oblik for nominativ:

- (9) *Dem som ikke forstår dette har ei heller skjønt poenget med forandring.*

- (10) *Dem som ventet seg nye og mer konkrete utspill i forhold til USAs plan for maktoverføring i Irak, måtte skuffet konstatere at det fikk de ikke.*

Der kan imidlertid ikke være tale om attraksjon i (9) og (10) eftersom fællesleddet har funksjon som subjekt i relativsætningen.

6.1.2 Styrelse

Resultatene for {*del/dem* + RELATIVSÆTNING} som styrelse for præposisjonen *til* fremgår af tabel 9 nedenfor:

TABEL 9. DISTRIBUTIONEN AF KASUS I STYRELSE I NORSKE AVISTEKSTER

	Nominativ <i>de</i>	Oblik <i>dem</i>
	Ledfunksjon i oversætning	
Styrelse	468 (47,1 %)	526 (52,9 %)
	Ledfunksjon i relativsætning	
Subjekt	466 (99,6 %)	525 (99,8 %)
Ikke-subjekt	2 (0,4 %)	1 (0,2 %)
I alt	994	

Lidt mere end halvdelen af forekomsterne i funksjon som styrelse (52,9 %, jf. tabel 9) er i overensstemmelse med hovedreglen (jf. afsnit 3.2) – her anvendes oblik:

- (11) *I tillegg til dem som arbeidet med prøvene, er 2.000 polynesiere berørt (...)*
 (12) *Mer penger er svaret til dem som ikke har politiske løsninger (...)*
 (13) *Vi ber for familiene til dem som har blitt rammet av denne tragedien (...)*

Men næsten lige så ofte (47,1 % af tilfældene, jf. tabel 9) anvendes nominativ:

- (14) *Men vi må også tilby forsvarlig, tidlig og verdig hjelp til de som er blitt syke.*
 (15) *I teltet er det bare plass til de som sover.*

- (16) (...) *Cristiano Ronaldo viser støtte til de som trenger det.*

Og i nærmest alle tilfælde af nominativ for oblik kan der være tale om in-vers kasusattraktion; her er fællesleddet subjekt i relativsætningen, og det motiverer nominativ i konflikt med hovedreglen der forlanger oblik. Kun i 2 ud af 468 tilfælde (0,4 %, jf. tabel 9) kan der ikke være tale om attraktion fordi fællesleddet ikke har funktion som subjekt i relativsætningen:

- (17) *Forsvareren har bedt om at det innkalles 6 – 7 vitner i tillegg til de som påtalemyndigheten har innkalt.*
 (18) *Olimstad ber imidlertid den unge kvinnen om å gjøre en ny henvendelse til de som hun før har hatt kontakt med om saken.*

I (17) og (18) er *de* hhv. direkte objekt for *har innkalt* og styrelse for præpositionen *med*.

6.2 Svensk

6.2.1 Subjekt

Resultaterne for {*de/dem* + RELATIVSÆTNING} i subjekt fremgår af tabel 10 nedenfor:

TABEL 10. DISTRIBUTIONEN AF KASUS I SUBJEKT I SVENSK AVISTEKSTER

	Nominativ <i>de</i>	Oblik <i>dem</i>
Ledfunktion i oversætning		
Subjekt	944 (99,9 %)	1 (0,1 %)
Ledfunktion i relativsætning		
Subjekt	937 (99,3 %)	0
Ikke-subjekt	7 (0,7 %)	1 (100 %)
I alt	945	

Som det fremgår af tabel 10, er langt de fleste tilfælde i overensstemmelse med hovedreglen (jf. afsnit 3.3): 944 tilfælde af nominativ (99,9 %). Nogle eksempler anføres her:

- (19) *De som är symptomfria släpps in i sjukhusbyggnaden men måste uppge sitt ärende.*

- (20) *De som kommer med kritiken har inte förstått helheten.*
 (21) *De som saknar telefon får en viss ersättning av Telia.*

Som eksempel (19)–(21) opviser, har fællesleddet i de fleste tilfælde af nominativ også funktion som subjekt i relativsætningen (937 tilfælde eller 99,3 %, jf. tabel 10), men her kan der ikke være tale om attraktion da det er ikke er i konflikt med hovedreglen. I syv tilfælde af nominativ (0,7 %, jf. tabel 10) har fællesleddet ikke funktion som subjekt i relativsætningen; her gives tre eksempler:

- (22) *De som SVT pratade med var övervägande positiva.*
 (23) *De som vi kommer ta in i sommar har jobbat länge hos oss som undersköterskor.*
 (24) *De som vi har pratat med är väldigt lättade.*

Endelig er der et enkelt eksempel på oblik i subjekt:

- (25) *Dem som jag träffade i Irak är fortfarande påverkade av det senaste kriget sedan det inleddes för tio år sedan.*

I (25) er fællesleddet direkte objekt for *träffade* i relativsætningen, så her kan der være tale om attraktion.

6.2.2 Styrelse

Resultaterne for {*deldem* + RELATIVSÆTNING} som styrelse for præpositionen *till* fremgår af tabel 11 nedenfor:

TABEL 11. DISTRIBUTIONEN AF KASUS I STYRELSE I SVENSK AVISTEKSTER

	Nominativ <i>de</i>	Oblik <i>dem</i>
	Ledfunktion i oversætning	
Styrelse	540 (54,4 %)	453 (45,6 %)
	Ledfunktion i relativsætning	
Subjekt	539 (99,8 %)	448 (98,9 %)
Ikke-subjekt	1 (0,2 %)	5 (1,1 %)
Forekomster i alt	993	

Af tabel 11 fremgår det at kun knap halvdelen af forekomsterne er i overensstemmelse med hovedreglen (jf. afsnit 3.3): 453 af tilfældene (45,6 %) er oblikke. Her gives tre eksempler:

- (26) *Heder och tack till dem som hjälpte till.*
- (27) *Jenny Johansson hörde till dem som avsiktligt sprang långa omvägar.*
- (28) *Hans bästa råd till dem som befinner sig i Japan är att lyssna på de lokala myndigheternas rekommendationer.*

Mere end halvdelen af forekomsterne (540 tilfælde eller 54,4 %, jf. tabel 11) er altså nominativ for oblik, og heraf er 99,8 % (539 tilfælde, jf. tabel 11) mulige tilfælde af attraktion idet fællesleddet har funktion som subjekt i relativsætningen. Her følger tre eksempler:

- (29) *Tar folk hänsyn till de som jobbar på vägarna?*
- (30) *Vad säger du till de som kanske tycker att ni gottar er i den här händelsen?*
- (31) *Mest pengar går till de som har höga inkomster och de som kör i storstadsområden.*

I ét tilfælde af nominativ for oblik kan der ikke være tale om attraktion:

- (32) *Sen gör det inget att hålla lite extra avstånd till de som du inte vanligtvis umgås med.*

I (32) er fællesleddet nemlig styrelse for præpositionen *med* i relativsætningen *som du inte vanligtvis umgås med*.

7 SAMMENLIGNING

Distributionen af kasusformerne i norsk og svensk ligner hinanden en del. I subjekt anvendes nærmest udelukkende nominativ (hhv. 99,8 % og 99,9 %, jf. tabel 8 og 10) i overensstemmelse med hovedreglerne (jf. afsnit 3.2 og 3.3). I funktion som styrelse for præposition findes der en hel del nominativ for oblik: i norsk 47,1 % nominativ og i svensk 54,5 % nominativ (jf. tabel 9 og 11). For både norsk og svensk gælder det at

fællesleddet i nærmest alle tilfælde har funktion som subjekt i relativsætningen, hhv. 99,6 % og 99,8 % (jf. tabel 9 og 11).

I dansk anvendes der til forskel fra norsk og svensk en del oblik for nominativ i subjekt: 27 % i avistekster (jf. tabel 4) og 71,9 % i facebooktekster (jf. tabel 6). En mindre del af disse tilfælde kan tolkes som attraktion idet fællesleddet ikke har funktion som subjekt i relativsætningen, hhv. 23,1 % i avisteksterne (jf. tabel 4) og 5,8 % i facebookteksterne (jf. tabel 6), eller som brug af anaforireglen (jf. afsnit 3.1). I styrelser for præpositioner er der i avisteksterne kun en mindre del af nominativ for oblik (3,4 %, jf. tabel 5), mens nominativ for oblik er ganske udbredt i facebookteksterne (43 %, jf. tabel 7). For så vidt ligner forholdene i uformelt, dansk skriftsprog forholdene i (mere) formelt norsk og svensk skriftsprog mht. distributionen i styrelser. Som Johannsen (2024) har vist, kan forskellene i register forklare forskellen på andelen af hhv. oblik for nominativ og nominativ for oblik i subjekter og styrelser i de to tekstarter i dansk. For begge tekstarter gælder det at (næsten) alle tilfælde af nominativ for oblik (hhv. 99,2 % og 100 %, jf. tabel 5 og 7) kan forklares med attraktion, så i den henseende ligner de begge avisteksterne i norsk og svensk.

8 DISTRIBUTIONEN IFT. FREMSTILLINGEN I GRAMMATIKKERNE

I subjekt følges hovedreglen nærmest konsekvent i norsk og svensk. I dansk er oblik for nominativ derimod relativt udbredt i avistekster og meget udbredt i facebooktekster, så her slår hovedreglen ikke til. GDS tager da også højde for dette og giver i tillæg til hovedreglen anaforireglen der indfanger sådanne tilfælde (jf. afsnit 3.1). Et andet bud på en regel der indfanger den hyppige brug af oblik for nominativ, er reglen om at oblik er defaultkasus i komplekse pronominaler (Brink & Lund 1975: 663 f., Heltoft 1997: 233, Schack 2013: 67 f.). Da kun en mindre del af tilfældene af oblik for nominativ kan forklares med attraktion, afviser jeg attraktion som mulig forklaring på oblik for nominativ i subjekt.

I styrelser for præpositioner er forholdene anderledes. I norsk og svensk er nominativ for oblik omtrent lige så udbredt som oblik i overensstemmelse med hovedreglen. I NRG beskrives denne type da også som ”svært vanlig” (321, jf. afsnit 3.2). Fremstillingen i SAG antyder

omvendt at typen er marginal da der i en note til det afsnit hvor det angives at der forekommer en vaklen i brugen, anføres at nominativ for oblik forekommer i uformelt skriftsprog når pronomenet ledsages af en relativsætning (SAG: 299). Foruden at være omtalt marginalt har fænomenet også marginal udbredelse if. SAG: Kun visse sprogbrugere anvender nominativ *de* for oblik *dem*, og det i uformelt skriftsprog, men disse sprogbrugere gør det angiveligt ”ofta”. I modsætning til NRG gives der i SAG som i GDS (jf. afsnit 3.1) ingen funktionel eller semantisk forklaring på denne alternation.

I NRG anføres det at brugen af nominativ for oblik i {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} kan forstås som {DETERMINATIV + RELATIVSÆTNING} snarere end {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}, og at der er en semantisk forskel på de to, nemlig hhv. non-specifik og specifik. Specificitet forstås som reference til en ”bestemt person eller ting” og non-specificitet som reference til ”hvem eller hva som helst som kan beskrives med innholdet af relativsætningen” (NRG: 321). Det er imidlertid en distinktion jeg er noget skeptisk over for – det er let at finde modeksempler. Her gives tre eksempler på nominativ for oblik, hvor der dårligt kan være tale om non-specifik reference:

- (33) *Jeg ble også svært godt behandlet av alle, fra de som kom hjem til meg til de som avhørte meg og til de som låste meg inne om kvelden.*
- (34) *I år har jeg sendt ut 123 takkekort til de som har vært med å hjulpet meg.*
- (35) *... lykkes det mot alle odds, må jeg sende en stor takk til de som står meg nærmest. Uten dem hadde ikke dette vært mulig (...)*

Tilsvarende findes der eksempler på oblik i overensstemmelse med hovedreglen, hvor der er tale om non-specifik reference:

- (36) *Men jeg og mange andre vil heller at pengene skulle gått til dem som virkelig trenger det mest av alle, skriver Listhaug på Facebook.*
- (37) *Men jeg tenker meg nøye om og hører ikke til dem som impuls-hopper hele tiden (...)*

- (38) *Hans råd til dem som oplever en vanskelig økonomisk situation:
Ta kontakt med banken din!*

Det bemærkes dog i NRG at brugen af nominativ for oblik kan forklares som non-specifik reference ”i en del tilfeller” (312) og altså ikke altid. Jeg vil imidlertid i stedet argumentere for at nominativ for oblik bedre forklares som tilfælde af invers kasusattraktion: Jeg finder to eksempler på nominativ for oblik der ikke kan forklares som attraktion da fællesleddet ikke har funktion som subjekt i relativsætning (jf. (17) og (18)), så forklaringskraften er nærmest total, hvor det omvendt er let at finde modeksempler til specificitetsforklaringen. I NRG er der da også før specificitetsforklaringen en forklaring der minder umiskendeligt om invers kasusattraktion: ”Når adleddet er en relativsætning med relativiseret subjekt, er nominativformen svært vanlig” (NRG: 321), og der behøves altså ikke mere end netop dét til at forklare nominativ for oblik i styrelser.

I dansk er forskellen mellem specifik og non-specifik betydning ikke grammatikaliseret if. GDS (178 f.), og den nævnes da heller ikke ifm. artikelanalysen i GDS. Der er imidlertid andre, teoretiske grunde til at artikelanalysen i GDS er uholdbar. Traditionelt regnes substantivet eller pronomenet som kernen i et nominal (se fx Mikkelsen 1975 [1911]: 40, 45, 52, 79, 154, 177, Diderichsen 1957 [1946]: 221 ff., Becker-Christensen 2010: 178 ff., 205 f., Christensen & Christensen 2016: 164), men i GDS fremlægges en anden analyse hvor der skelnes mellem udtryks- og indholdssyntaks (GDS: 101 ff.). I udtrykssyntaksen følger GDS DP-analysen⁷ og betragter bestemmeren som kernen ”idet der her er et hypotaktisk forhold mellem bestemmer og substantiv (...) Det viser sig ved at bestemmeren, dvs. artikel eller pronomen, er obligatorisk til stede, mens substantivet ikke er det” (GDS: 547 f.). M.a.o. kan alt andet end bestemmeren udelades i udtrykket idet ”[k]ategorien bagved altid [kan] rekonstrueres indholdsmæssigt” (GDS: 275), fx *Jeg kaldte på de to hunde. De [to hunde] kom ikke*. I indholdssyntaksen hævder GDS en katataktisk relation mellem bestemmer og substantiv idet ”et nominal

⁷ I den generative grammatik betragtes bestemmeren snarere end substantivet som kerne i nominalet, kendt som *Determiner Phrase Analysis (DP-analysis)*, først fremsat af Paul Abney (Abney 1987).

for at kunne være referentielt skal forbinde et substantiv (eller en anden kategoribetegner) med artikel eller anden bestemmer” (GDS: 547), dvs. der er interdependens. I et nominalsyntagma som fx *de der siger deres mening* (eksempel fra GDS: 443) er der if. GDS to mulige analyser, alt efter hvordan man opfatter *de*: enten som {ARTIKEL + RELATIVSÆTNING} eller {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}. Tilfælde som *jeg foretrækker de der siger deres mening* analyseres i GDS som {ARTIKEL + RELATIVSÆTNING} og tilfælde som *jeg foretrækker dem der siger deres mening* som {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}. Det der kunne opfattes som et pronomen i nominativ, opfattes altså i stedet som en artikel – deraf navnet ’artikelanalyse’ (jf. afsnit 3.1). Artikler bøjes som bekendt ikke i kasus i moderne dansk, og dermed kan brugen af *de* uden for subjekt forklares. Udtryksyntaktisk volder artikelanalysen ingen problemer: Kun bestemmeren, dvs. artiklen, er påkrævet. Anderledes forholder det sig imidlertid med indholdssyntaksen. Her er der som nævnt interdependens, så her kræves der en kategori, og den kan ikke rekonstrueres vha. anafori – den bestemmende relativsætning udelukker netop muligheden for anafori (GDS: 30). Om kategorien kan rekonstrueres på anden vis, er imidlertid uklart. Betragter man i stedet *de der siger deres mening* som et tilfælde af {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} har man dog ikke dette problem: ”Pronomener har både bestemmerfunktion og kategorifunktion og kan derfor være kerne alene” (GDS: 276). Jeg finder det derfor rimeligst at analysere tilfælde såsom *de der siger deres mening* uden for subjekt som {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} snarere end {ARTIKEL + RELATIVSÆTNING}. I så fald kan artikelanalysen ikke anvendes, men det kan altså invers kasusattraktion, der netop angår pronomener og ikke artikler.

Selvom artikelanalysen er på teoretisk usikker grund mht. konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}, kan den dog godt have noget for sig i konstruktionen {PRONOMEN + ADVERBIAL}, en konstruktion der også nævnes i GDS (443). I denne konstruktion kan der under ingen omstændigheder være tale om invers kasusattraktion, og man kan godt tænke sig tilfælde hvor kategorien i indholdssyntaksen kan rekonstrueres vha. anafori, fx *Det gælder både de folk på landet og de i byen*, hvorved man underforstår *de* [*folk*] *i byen*. Det har dog vist sig at nominativ i {PRONOMEN + ADVERBIAL} uden for subjekt forekommer meget sjældent, i hvert fald i facebooktekster (Johannsen 2024).

9 KONKLUSION

I det ovenstående har jeg præsenteret udvalgte resultater fra tre tidligere undersøgelser af pronominalkasus i dansk (Schack al. 2019, Petersen et al. 2020, Johannsen 2024) og resultaterne af to nye undersøgelser af pronominalkasus i norsk og svensk i konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} i to syntaktiske kontekster, hhv. i subjekt og som styrelse for præpositionen *til/till* i tredje person pluralis. Det har jeg gjort mhp. at sammenligne forholdene i de tre sprog.

I subjekt anvendes der i danske avistekster relativt ofte oblik for nominativ og i facebooktekster meget ofte oblik for nominativ. Dette tages der højde for i GDS, der i tillæg til hovedreglen giver anaforireglen der forklarer oblik for nominativ i subjekt. I litteraturen er der også foreslået en regel om at oblik er default i komplekse pronominaler (Brink & Lund 1975: 663 f., Heltoft 1997: 233, Schack 2013: 67 f.), hvilket konstruktionen {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING} er et eksempel på. Kun en mindre del af tilfældene af oblik for nominativ kan forklares som attraktion, hvorfor jeg afviser invers kasusattraktion som mulig forklaring på oblik for nominativ i subjekt i dansk. I norsk og svensk følges hovedreglen næsten uden undtagelse; her anvendes nærmest udelukkende nominativ. I norsk og svensk er hovedreglen m.a.o. tilstrækkelig, mens der i dansk er andre regler end invers kasusattraktion der bedre forklarer oblik for nominativ.

I funktion som styrelse for præposition er forholdene anderledes. I dansk er nominativ for oblik mindre udbredt i avistekster, men lige så udbredt i facebooktekster som i de norske og svenske avistekster: Her er nominativ for oblik meget udbredt, omtrent lige så udbredt som oblik i overensstemmelse med hovedreglen. I GDS og NRG forklares brugen af nominativ for oblik med artikelanalysen: {*de* + RELATIVSÆTNING} skal analyseres som {ARTIKEL + RELATIVSÆTNING} og ikke som {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}. I NRG anføres der desuden en betydningsmæssig forskel på {ARTIKEL + RELATIVSÆTNING} og {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}: Førstnævnte har non-specifik betydning mens sidstnævnte har specifik betydning. Denne forklaring afviser jeg imidlertid fordi det er for let at finde modeksempler, og fordi den er unødvendig hvis man antager kasusattraktion – *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem*⁸.

8 Ockhams rasekniv, oversættes: 'man skal ikke forøge antallet af ting der er til, hvis man ikke er tvunget til det'.

Artikellanalysen i GDS afvises fordi den er teoretisk problematisk mht. indholdssyntaks når {*de* + RELATIVSÆTNING} analyseres som {ARTIKEL + RELATIVSÆTNING} snarere end {PRONOMEN + RELATIVSÆTNING}. I SAG er der ingen forklaring på nominativ for oblik i konstruktionen – det bemærkes blot at fænomenet findes, og kun marginalt. Denne opfattelse må på baggrund af de heri fremlagte resultater revideres: I svensk er nominativ for oblik mere udbredt end oblik i overensstemmelse med hovedreglen.

Jeg vurderer altså at invers kasusattraktion er den bedste forklaring på nominativ for oblik i både dansk, norsk og svensk: Nærmest samtlige tilfælde af nominativ for oblik kan forklares som invers attraktion idet fællesleddet i relativsætningen har funktion som subjekt.

Oliver Rix Johannsen, videnskabelig assistent
Dansk Sprognævn
orj@dsn.dk

LITTERATUR

- Abney, S.P. 1987. *The English noun phrase in its sentential aspect*. Ph.d.-afhandling. Massachusetts Institute of Technology, Dept. of Linguistics and Philosophy.
- Andersen, G. & Hofland, K. 2012. Building a large corpus based on newspapers from the web. G. Andersen (red.), *Exploring newspaper language: Using the web to create and investigate a large corpus of modern Norwegian* (Studies in Corpus Linguistics 49), 1–28. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. DOI: 10.1075/scl.49.
- Becker-Christensen, C. 2010. *Dansk syntaks. Indføring i dansk sætningsgrammatik og sætningsanalyse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Bianchi, V. 1999. *Consequences of antisymmetry. Headed relative clauses*. (Studies in generative grammar 46). Berlin/New York: Mouton de Gruyter. DOI: 10.1515/9783110803372.
- Brink, L. & J. Lund. 1975. *Dansk rigsmål*, bind 2. København: Gyldendal.
- Christensen, L.H. & R.Z. Christensen. 2016. *Dansk grammatik*. 3. udgave. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

- Czypionka, A., L. Dörre & J. Bayer. 2018. Inverse case attraction: experimental evidence for a syntactically guided process. *The journal of comparative Germanic linguistics* 21(2). 135–188. DOI: 10.1007/s10828-018-9099-3.
- Diderichsen, P. 1957 [1946]. *Elementær dansk grammatik*. 2. udgave. København: Gyl-dendal.
- Faarlund, J.T., S. Lie & K.I. Vannebo. 1997. *Norsk referansegrammatikk* [= NRG]. Oslo: Universitetsforlaget.
- Grimm, S. 2007. Case attraction in ancient Greek. B.D. ten Cate & H.W. Zeevat (red.), *Logic, language, and computation. Lecture notes in computer science* (4363), 139–153. Berlin/Heidelberg: Springer. DOI: 10.1007/978-3-540-75144-1_11.
- Hansen, E. & L. Heltoft. 2019 [2011]. *Grammatik over det danske sprog* [= GDS], bind 1–3. 2. udgave. København/Odense: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Syddansk Universitetsforlag.
- Heltoft, L. 1997. Hvem opslugte hvo. Et bidrag til beskrivelsen af det danske kasus-systems udvikling. F. Lundgreen-Nielsen, M.A. Nielsen & J.S. Sørensen (red.), *Ord, Sprog oc artige Dict. Et overblik og 28 indblik 1500–1700. Festskrift til Poul Lindegård Hjorth*, 227–256. København: Universitets-Jubilæets danske Samfund & C.A. Reitzel.
- Jensen, E.S., J. Schack & J.H. Petersen. 2023. The use of case forms in modern Danish – an empirical study. *Acta linguistica Hafniensia* 55(2). 182–215. DOI: 10.1080/03740463.2023.2290892
- Johannsen, O.R. 2024. Kasus i hypotagmer. En undersøgelse af flertalspronomenene. *Ny forskning i grammatik* 31. 88–106. DOI: 10.7146/nfg.v1i31.145294
- Jørgensen, H. 2021. Man og en – paradigme eller ej? M.H. Andersen & E.S. Jensen (red.), *Med fornøden agtelse. Festskrift til Jørgen Schack på 60-årsdagen 14. maj 2021*, 185–196. Bogense: Dansk Sprognævn.
- Mikkelsen, K. 1975 [1911]. *Dansk Ordføjningslære med sproghistoriske Tillæg. Håndbog for viderekomne og Lærere*. Genudgivelse. København: Hans Reitzel.
- Petersen, J.H., J. Schack & E.S. Jensen. 2020. Pronominalkasus i subjekt med bestem-mende relativsætning. *Ny forskning i grammatik* 27. 108–124. DOI: 10.7146/nfg.v0i27.122134.
- Schack, J. 2013. Dig og mig og vi to. Synspunkter på kasus i moderne dansk. *NyS – Nydanske sprogstudier* 45. 48–72. DOI: 10.7146/nys.v45i45.16904.

- Schack, J., E.S. Jensen & J.H. Petersen. 2019. ”Tak til alle de der gør en indsats for vores sikkerhed”. Bagom dronningens kasusvalg. Y. Goldshtein, I. Schoonderbeek & T.T. Hougaard (red.), *Møde om Udforskningen af Dansk Sprog* 17, 443–456. Århus: Aarhus Universitet.
- Sigurðsson, H.A. 2006. The nom/acc alternation in Germanic. J. Harmann & L. Mol-fárni (red.), *Comparative studies in Germanic syntax. From Afrikaans to Zurich German* (Linguistics Today 97), 13–50. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/la.97.03sig.
- Teleman, U., S. Hellberg & E. Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik* [= SAG]. Stockholm: Svenska Akademien.
- Wood, J., E.F. Sigurðsson & I.E. Nowenstein. 2017. Inverse attraction in Icelandic relative clauses. H. Thráinsson, C. Heycock, H.P. Petersen & Z.S. Hansen (red.), *Syntactic variation in insular Scandinavian* (Studies in Germanic linguistics 1), 199–232. Amsterdam: John Benjamins. DOI: 10.1075/sigl.1.08woo.